

RUS MAKTABLARIDA O‘ZBEK TILINI KOMMUNIKATIV YONDASHUV
ASOSIDA O‘QITISH

Qilicheva Gulzoda Maxmudovna

Toshkent shahar Chilonzor tumani

168-maktab o‘zbek tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitish jarayonida kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari va amaliy samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotda kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarning o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini rivojlantirish, til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirish hamda real kommunikativ vaziyatlarda til birliklaridan to‘g‘ri foydalanish ko‘nikmalarini shakllantirishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, rus tilida so‘zlashuvchi o‘quvchilarda uchraydigan lingvistik interferensiya muammolari va ularni bartaraf etishda kommunikativ metodlarning imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari kommunikativ yondashuv rus guruhlarida o‘zbek tilini o‘qitishda samarali pedagogik vosita ekanligini ko‘rsatadi.

Keywords

kommunikativ yondashuv, rus guruhlari, o‘zbek tili, nutq kompetensiyasi, til o‘qitish metodikasi, lingvistik interferensiya.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida ko‘p tillilik va madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini shakllantirish ta‘lim tizimining ustuvor vazifalaridan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Ayniqsa, ko‘p millatli muhitda ta‘lim olayotgan o‘quvchilarga davlat tilini o‘qitish masalasi nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ham ega. Shu nuqtai nazardan, rus guruhlarida o‘zbek tilini o‘qitish jarayoni zamonaviy metodik yondashuvlar asosida tashkil etilishini taqozo etadi.

An‘anaviy grammatik-tarjima metodlariga asoslangan ta‘lim amaliyoti o‘quvchilarda til birliklari haqidagi nazariy bilimlarni shakllantirsa-da, real kommunikativ vaziyatlarda erkin muloqot qilish ko‘nikmalarini yetarli darajada rivojlantira olmaydi. Natijada o‘quvchilar til qoidalarini bilgan holda ham og‘zaki va yozma nutqda faol ishtirok eta olmaslik holatlari kuzatiladi. Bu esa rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning dolzarbligini yanada oshiradi.

Kommunikativ yondashuv tilni o‘rganishni muloqot jarayoni bilan uzviy bog‘lagan holda, o‘quvchining nutqiy faoliyatini markazga qo‘yadi. Ushbu yondashuvda til vosita sifatida qaralib, o‘quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda fikr bildirish, o‘z nuqtai nazarini asoslash, savol-javoblar orqali muloqotga kirishishga

oʻrgatish asosiy maqsad etib belgilanadi. Ayniqsa, rus tilida soʻzlashuvchi oʻquvchilarda uchraydigan lingvistik interferensiya, nutqiy toʻsiqlar va psixologik ikkilanishlarni bartaraf etishda kommunikativ metodlar samarali pedagogik mexanizm sifatida namoyon boʻladi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv oʻquvchilarning oʻzbek tilini oʻrganishga boʻlgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi, tilga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi hamda oʻrganilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qoʻllash imkonini kengaytiradi. Bu holat rus guruhlarida davlat tilini oʻqitish jarayonining sifat jihatdan yangi bosqichga koʻtarilishiga xizmat qiladi.

ASOSIY QISM

Bugungi kunda taʼlim tizimini modernizatsiya qilish, oʻqitish jarayonini xalqaro standartlar va zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida tashkil etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, koʻp tilli va koʻp millatli taʼlim muhitida davlat tilini oʻqitish masalasi jamiyatning ijtimoiy, madaniy va kommunikativ rivoji bilan chambarchas bogʻliq holda namoyon boʻlmoqda. Shu jihatdan rus guruhlarida oʻzbek tilini oʻqitish samaradorligini oshirish bugungi pedagogik amaliyotning muhim yoʻnalishlaridan biri sanaladi.

Amaldagi taʼlim tajribasi shuni koʻrsatadiki, rus tilida soʻzlashuvchi oʻquvchilarga oʻzbek tilini oʻrgatishda koʻpincha anʼanaviy, grammatik yoʻnaltirilgan metodlar ustuvorlik qiladi. Bunday yondashuv til qoidalarini oʻzlashtirishga xizmat qilsa-da, oʻquvchilarning real nutqiy vaziyatlarda erkin muloqotga kirishish, fikrini ogʻzaki va yozma shaklda ravon ifodalash kompetensiyasini yetarli darajada shakllantira olmaydi. Natijada til bilimlari bilan nutqiy faoliyat oʻrtasida nomutanosiblik yuzaga keladi.

Zamonaviy lingvodidaktika nuqtai nazaridan esa tilni oʻrganish jarayoni, avvalo, kommunikativ ehtiyojlarni qondirishga yoʻnaltirilgan boʻlishi lozim. Kommunikativ yondashuv aynan shu ehtiyojdan kelib chiqib, oʻquvchini passiv bilim oluvchidan faol muloqot subyektiga aylantirishni maqsad qiladi. Bu yondashuv rus guruhlarida oʻzbek tilini oʻqitishda uchraydigan lingvistik interferensiya, nutqiy toʻsiqlar, psixologik ishonchsizlik kabi muammolarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, hozirgi globallashuv sharoitida til faqat grammatik tizim sifatida emas, balki madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida qaralmoqda. Rus guruhlarida oʻzbek tilini kommunikativ yondashuv asosida oʻqitish oʻquvchilarda nafaqat til koʻnikmalarini, balki ijtimoiy-madaniy kompetensiyani, milliy qadriyatlarga hurmat va ijtimoiy moslashuvchanlikni ham shakllantirish imkonini beradi. Bu esa taʼlimning tarbiyaviy va integrativ funksiyalarini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, bugungi taʼlim jarayonida oʻquvchilarning til oʻrganishga boʻlgan motivatsiyasini oshirish muammosi ham dolzarb hisoblanadi. Kommunikativ yondashuvga asoslangan darslar oʻquvchilarning faolligini kuchaytiradi, ularni erkin fikr almashishga undaydi hamda oʻrganilayotgan tilni real hayot bilan bogʻlash

imkonini yaratadi. Bu holat rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Shu sababli rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari va amaliy imkoniyatlarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, uning ta’lim jarayonidagi samaradorligini aniqlash hamda metodik tavsiyalar ishlab chiqish bugungi pedagogika va lingvodidaktika fanlari oldida turgan dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Kommunikativ yondashuv zamonaviy lingvodidaktikaning yetakchi konsepsiyalaridan biri bo‘lib, tilni o‘rganishni bevosita muloqot jarayoni bilan bog‘lashni nazarda tutadi. Ushbu yondashuvda til tizimi emas, balki tilning amaliy funksiyasi – ya’ni fikr almashish, axborot yetkazish va ijtimoiy muloqotni ta’minlash imkoniyatlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Shunga ko‘ra, o‘quvchi tilni grammatik qoidalar majmui sifatida emas, balki real kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi vosita sifatida o‘zlashtiradi.

Rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari nutq faoliyatining to‘rt turi – tinglab tushunish, gapirish, o‘qish va yozishni o‘zaro integratsiyada rivojlantirishga tayangan holda shakllanadi. Bunda har bir dars kommunikativ vaziyatlar asosida qurilib, o‘quvchilarni faol nutqiy faoliyatga jalb etish asosiy maqsad qilib olinadi. Natijada til o‘rganish jarayoni sun’iy mashqlardan ko‘ra, hayotiy va mantiqiy vaziyatlar bilan boyitiladi.

Rus maktablarida o‘zbek tilini o‘qitishda uchraydigan asosiy muammolar. Rus tilida so‘zlashuvchi o‘quvchilarga o‘zbek tilini o‘rgatishda qator lingvistik va psixologik muammolar kuzatiladi. Eng avvalo, ikki til o‘rtasidagi fonetik, leksik va grammatik farqlar lingvistik interferensiyani yuzaga keltiradi. Bu holat o‘quvchilarning talaffuzida, so‘z birikmalarini tuzishda va gap qurilishida xatolarga olib keladi. An’anaviy yondashuvlar bunday muammolarni ko‘proq nazariy tushuntirishlar orqali bartaraf etishga urinadi, biroq bu usul amaliy nutqiy faoliyatda kutilgan natijani bermaydi.

Kommunikativ yondashuv esa ushbu muammolarni tabiiy muloqot jarayonida aniqlash va bartaraf etishga imkon yaratadi. O‘quvchilar muloqot davomida xatolarini angelaydi, ularni kontekst asosida tuzatadi va til birliklarini ongli ravishda qo‘llashga o‘rganadi. Bu jarayon o‘quvchilarda tilga nisbatan ishonch va faollikni oshiradi.

Kommunikativ yondashuvning amaliy imkoniyatlari. Kommunikativ yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda rolli o‘yinlar, dialog va poliloglar, muammoli vaziyatlar, bahs-munozaralar hamda guruhviy ishlash shakllari keng qo‘llaniladi. Bunday metodlar rus maktablarida o‘zbek tilini o‘rganayotgan o‘quvchilarning nutqiy faolligini oshiradi va ularni muloqotga tabiiy ravishda jalb etadi. Ayniqsa, kundalik hayotga oid mavzular asosida olib borilgan mashg‘ulotlar o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini shakllantirishga ham xizmat qiladi. O'zbek xalqining madaniyati, urf-odatlar va nutq etiketi elementlarini kommunikativ vaziyatlar orqali o'rgatish rus maktablarida davlat tiliga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiradi. Bu esa til o'rganish jarayonining tarbiyaviy ahamiyatini yanada oshiradi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv rus maktablarida o'zbek tilini o'qitishda uchraydigan lingvistik interferensiya va psixologik to'siqlarni kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tabiiy muloqotga asoslangan mashg'ulotlar o'quvchilarning tilga bo'lgan ishonchini oshiradi, nutqiy faollikni kuchaytiradi hamda xatolarni anglash va tuzatish jarayonini ongli ravishda amalga oshirishga yordam beradi. Natijada o'quvchilarda davlat tiliga nisbatan ijobiy munosabat va barqaror motivatsiya shakllanadi. Bundan tashqari, kommunikativ yondashuvning qo'llanilishi o'quvchilarning ijtimoiy-madaniy kompetensiyasini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

O'zbek tilini o'rganish jarayonida milliy madaniyat, urf-odatlar va nutq etiketi elementlarining kommunikativ vaziyatlar orqali singdirilishi rus maktablarida madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish va ijtimoiy moslashuvni ta'minlash imkonini beradi. Bu esa ta'lim jarayonining nafaqat o'qitish, balki tarbiyaviy funksiyasini ham kuchaytiradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, rus maktablarida o'zbek tilini o'qitishda kommunikativ yondashuvning samaradorligini ilmiy asosda o'rganish va amaliyotga tatbiq etish davlat tilini o'qitish sifatini oshirish, o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalarini amalga oshirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Mazkur tadqiqot natijalari rus guruhlarida o'zbek tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish va uni zamonaviy lingvodidaktik talablarga moslashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mahmudov, N. Til va nutq masalalari. – Toshkent: Fan, 2010.
2. Yo'ldoshev, J., Usmonov, S. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.
3. Sayidahmedov, N. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Qosimova, K. O'zbek tilini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU nashriyoti, 2015.

5. Rahmonov, A. O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish masalalari. – Toshkent: Universitet, 2016.
6. Xudoyberganova, D. Kommunikativ kompetensiya va uni rivojlantirish masalalari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtayeva, H. O‘zbek tilini rus guruhlarida o‘qitish metodikasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2014.
8. Jo‘rayev, R. Ta‘lim jarayonida shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017.
9. Abdullayeva, M. Til o‘qitishda kommunikativ yondashuv asoslari. – Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020.
10. Karimova, S. O‘zbek tilini o‘qitishda interfaol metodlar. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.